

Rafał Borowy

(Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego)

ORCID: 0000-0002-4649-7898

Umowy międzynarodowe Stolicy Apostolskiej z państwami arabskimi w XX i XXI wieku

The international agreements of the Holy See with Arabic States in XX and XXI centuries.

ABSTRACT

The subject of this paper is the analysis of international agreements of the Holy See with Arabic States in XX and XXI centuries. The border date is determined by the teaching of the Second Vatican Council on religious freedom and the attitude of the Catholic Church to non-Christian religions. Consequently, the concept of concordat has been changed, according to which the purpose of such an agreement is to protect freedom of religion. The first part presents the notions of the Holy See and its right to conclude international agreements. The second part analyzes the general agreements set by the Holy See with Arabic countries: Tunisia and Morocco, and two partial agreements on the development of further diplomatic relations and privileges related to the use of diplomatic passports.

Key words: concordat, international agreement, Holy See, Arabic States

Wstęp

W stosunkach prawno-międzynarodowych, co do zasady, za podmioty uznaje się jedynie państwa. Wynika to z faktu, że posiadają one określone granicami terytorium, na którym wykonują suwerenne i niezależne władztwo wobec zamieszkującej go ludności. Jednym z wyjątków od tej reguły jest Stolica Apostolska, która cechuje się zdolnością do czynności prawno-międzynarodowych, pomimo, że nie posiada wyżej wymienionych atrybutów. Przejawem jej aktywności na tym polu jest stosunkowo częste korzystanie z prawa do zawierania traktatów z innymi podmiotami prawa międzynarodowego. Do tych umów stosuje się specyficzną nazwę „konkordatu”. Do 1964 roku Stolica Święta ograniczała swoje

ius tractatum do relacji z tzw. państwami katolickimi. Sobór Watykański II położył podwaliny pod nową koncepcję konkordatu, którego celem jest ochrona wolności sumienia i wyznania obywateli państwa, będących jednocześnie wiernymi Kościoła katolickiego. W ten sposób otwarto możliwość zawierania przez Stolicę Apostolską konwencji z państwami niekatolickimi, a wręcz nawet niechrześcijańskimi.

Data graniczną wyznacza zawarcie traktatu z Republiką Tunezji w przededniu wydania przez Sobór Watykański II konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, deklaracji o wolności religijnej *Dignitatis humanae* oraz deklaracji o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich *Nostra aetate*. W latach 1964-2018 Stolica Święta zawarła, bowiem cztery konkordaty z czterema państwami arabskimi (Republiką Tunezji, Królestwem Maroka, Kuwejtem, Zjednoczonymi Emiratami Arabskimi).

***Ius contrahendi* Stolicy Apostolskiej**

Stolica Apostolska pod względem swojego statusu prawnomiędzynarodowego jest unikatowa, zarówno w stosunkach międzynarodowych, jak i strukturze prawnej *ius gentium*¹. Spowodowane jest to niepowtarzalnymi na arenie międzynarodowej uwarunkowaniami, zarówno historyczno-kulturowymi, prawnymi czy politycznymi. Mimo tego, że Stolicy Apostolskiej nie da się przyrównać do żadnego innego podmiotu w obrocie prawnomiędzynarodowym, wzrost jej aktywności na tej arenie sprawia, że jest to byt szczególny².

Przez Stolicę Świętą należy rozumieć stolicę biskupią Rzymu posiadającą pierwszeństwo nad innymi stolicami biskupimi i formami jurysdykcji w Kościele katolickim, zarówno w Kościele łacińskim, jak i w Kościołach wschodnich uznających prymat papieża. Jest to termin oznaczający najwyższą władzę w Kościele powszechnym³. Władza następcy świętego Piotra dotyczy spraw wiary, dyscypliny, obyczajów, a także funkcjonowania w sferze międzynarodowej⁴.

Zgodnie z prawem kanonicznym podmiotowość Stolicy Apostolskiej wywodzi się

¹ Szerzej na temat podmiotowości publicznoprawnej Stolicy Apostolskiej w: R.J. Araujo, *The Holy See – international person and sovereign*, *Ave Maria International Law Journal*, 2011, s. 1-62; C. Ryngaert, *The Legal Statut of the Holy See*, *Goettingen Journal of International Law* 3 (2011) nr 3, s. 829-859.

² Por. T. Olejarz, *Podmiotowość Stolicy Apostolskiej w stosunkach międzynarodowych*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia*, Sectio K, vol. XVI, z. 1, 2009, s. 74.

³ Por. Hasło *Saint-Siège*, w: *Dictionnaire de la terminologie du droit international publié sous le patronage de l'Union Académique internationale*, Sirey, 1960, s. 550: "Siège épiscopal de Rome comportant primauté sur les autres sieges épiscopaux et juridiction sur toute l'Eglise catholique. Terme désignant la direction suprême de l'Eglise catholique".

⁴ Por. G. Harasimiak, *Stolica Apostolska*, w: *Encyklopedia zagadnień międzynarodowych*, red. E. Cała-Wacinkiewicz, R. Podgórska, D. Wacinkiewicz, Warszawa 2011, s. 725.

z natury Kościoła katolickiego jako osoby moralnej, a nie osoby prawnej⁵. Termin „osoba moralna”, oznacza, że podmiotowość zarówno Kościoła katolickiego jak i Stolicy Apostolskiej, wynika z samego ustanowienia Bożego i nie jest konieczne jej powołanie czy nadanie jej osobowości prawnej⁶.

Zgodnie z ustawodawstwem zawartym w Kodeksie prawa kanonicznego promulgowanym przez papieża Jana Pawła II w 1983 roku (kan. 361) przez Stolicę Apostolską należy rozumieć nie tylko Papieża, ale także wszelkie inne instytucje Kurii Rzymskiej⁷. Przy pomocy Kurii Rzymskiej, każdorazowy zwierzchnik Kościoła katolickiego załatwia sprawy Kościoła powszechnego oraz wykonuje zadania dla dobra i służby Kościoła⁸.

W konstytucji *Gaudium et Spes* Sobór Watykański II zawarł programowe postulaty do rewizji konkordatów obowiązujących z państwami katolickimi oraz dał podstawy do zawierania takowych umów z innymi podmiotami prawa międzynarodowego. W tymże dokumencie ustawodawca soborowy postanowił, że Kościół „powinien się wyrzekać korzystania z niektórych formalnie nabytych praw, gdy stwierdzi, że z powodu ich używania kwestionowana jest autentyczność jego świadectwa albo że nowe warunki życia wymagają nowego uregulowania”⁹. Zakres konkordatów wyznacza soborowa deklaracja o wolności religijnej *Dignitatis humanae*, w myśl, której „prawo osoby ludzkiej do wolności religijnej należy tak uwzględnić w prawnym porządku społecznym, by stało się ono prawem państwowym”¹⁰.

Kompetencje do zawierania umów międzynarodowych posiada jedynie Stolica Apostolska jako podmiot najwyższej władzy w Kościele. Zgodnie z Konstytucją Apostolską *Pastor Bonus* oraz motu proprio *Sollicitudo omnium Ecclesiarum* do przygotowania zawarcia umowy, prowadzenia negocjacji z rządem państwa, które ma być stroną umowy upoważniony jest Sekretariat Stanu Stolicy Apostolskiej oraz legaci papiescy, którymi co do zasady są: nuncjusze, pronuncjusze, internuncjusze, delegat apostolski i poseł Stolicy Apostolskiej, regent

⁵ Por. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75 (1983); tekst łacińsko-polski: *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984 (dalej: KPK/83), kan. 113 § 1.

⁶ Por. G. Harasimiak, dz. cyt., s. 725.

⁷ Por. kan. 361 KPK/83.

⁸ Por. kan. 360 KPK/83.

⁹ Por. *Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio Pastoralis De Ecclesia in mundo huius temporis Gaudium et spes*, 07.12.1965, nr 76, AAS 58 (1966), s. 1099-1100; tłum. pol. w: Sobór Watykański II. *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2008, s. 953.

¹⁰ Por. *Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Declaratio de libertate religiosa Dignitatis humanae*, 07.12.1965, nr 2, AAS 58 (1966), s. 930-931; tłum. pol. w: Sobór Watykański II. *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2008, s. 641.

oraz pełnomocnik do spraw zleconych *chargé d'affaires*¹¹. Zakres przedmiotowy umów jest co do zasady nieograniczony, jednakże zgodnie z kan. 1290 Kodeksu prawa kanonicznego moc obowiązującą mogą mieć tylko te ustalenia, które nie są przeciwne prawu Bożemu, albo też nie wykraczają poza kompetencje Kościoła na poziomie władzy rządzenia.

Podstawą prawną, która na gruncie prawa kanonicznego daje gwarancje przestrzegania zasady *pacta sunt servanda* zawieranych umów jest kan. 3 Kodeksu prawa kanonicznego. Ustawodawca zagwarantował w nim nieodwołalność oraz niezmienność umów międzynarodowych zawartych przez Stolicę Apostolską z państwami lub innymi organizacjami międzynarodowymi, podpisanych przed wejściem w życie Kodeksu. W sytuacji kolizji norm, prymat na prawem wewnętrznym wiodą zapisy umów międzynarodowych¹².

Deklarując prawo do wolności religijnej i dbałości o wolność religii i wyznania otworzył nowe horyzonty dla międzynarodowych relacji Stolicy Apostolskiej. Dzięki temu konkordaty mogą być zawierane nie tylko z państwami katolickimi, ale także państwami niechrześcijańskimi. Przedmiotem traktatu nie jest już bowiem wzajemna wymiana przywilejów, ale ochrona wolności religii i wyznania jednostki oraz wolność Kościoła w sprawowaniu jego misji.

***Modus vivendi* pomiędzy Stolicą Apostolską a Republiką Tunezji**

Umowa Stolicy Apostolskiej z Republiką Tunezji, mająca formę *modus vivendi*, została zawarta 27 czerwca 1964 roku¹³. Układ był już przygotowywany od 1959 roku¹⁴. Celem zawarcia umowy było zagwarantowanie Kościołowi katolickiemu wolności sprawowania kultu, zgodnie z art. 5 Konstytucji Republiki Tunezji z 1 czerwca 1959 roku¹⁵. Także nowa ustawa zasadnicza Tunezji z 2014 roku zawiera gwarancje wolności religijnej¹⁶. Pakt jest podzielony na dwanaście artykułów. Do umowy dołączono także protokół dodatkowy wyjaśniający niektóre artykuły konwencji.

Na podstawie podpisanego traktatu Kościół katolicki otrzymał osobowość prawną, ze

¹¹ Por. R. Szewczyk, *Pozycja prawna legatów Biskupa Rzymu*, Prawo Kanoniczne 56 (2013), s. 85 – 86.

¹² Por. kan. 3 KPK/83.

¹³ *Conventio (Modus Vivendi) inter Apostolicam Sedem et Tunetanam Rempubicam*, 27.06.1964, AAS 56 (1964), s. 917-924.

¹⁴ Por. C. M. Mendonça Paz Mayol, *El Derecho Público Eclesiástico en los Concordatos de la Santa Sede de 1954 a 1994*, Romae 1997, s. 130.

¹⁵ Por. art. 1 *Conventio (Modus Vivendi) inter Apostolicam Sedem et Tunetanam Rempubicam*; por. tłum.za: J. Krukowski, *Konkordaty współczesne*, s. 412.

¹⁶ Por. art. 6 *Constitution de la Republique Tunisienne*, 26.01.2014, w: http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2018/04/Tunezja_fr_010118.pdf (dostęp: 13.05.2019).

swoją główną siedzibą w Tunisie. Jego zadaniem jest skupianie wokół siebie osób wyznania katolickiego w Tunezji oraz wstrzymywanie się od działalności politycznej. Stolica Apostolska, reprezentowana jest przez każdorazowego Prałata *Nullius* z Tunisu. Ma on przez to prawo do rozporządzania majątkiem ruchomym, a także nieruchomym, osobiście lub przez pełnomocników w obrębie Prałatury z zachowaniem obowiązującego prawa¹⁷. Do jego obowiązków, w momencie wejścia w życie tegoż aktu, należało przekazanie w ciągu miesiąca listy duchownych, którzy pełnili misje na terenie Republiki Tunezji¹⁸.

Co więcej, Rząd Republiki Tunezji wyraził zgodę, aby Kościół katolicki tworzył i funkcjonował na zasadach swojego prawa wewnętrznego. Muszą one być jednak zgodne z ustawodawstwem powszechnym państwa. Może głosić swoją doktrynę w wyznaczonych miejscach, a także nauczać uczniów w szkole, jednak za zgodą rodziców¹⁹.

Stolica Apostolska posiada pełne prawo do kontaktu z wiernymi oraz duchownymi pracującymi na terenie Republiki Tunezji. Należy przez to rozumieć prawo duchownych do komunikowania się między sobą, a także z wiernymi świeckimi. W miejscach przeznaczonych do kultu, Kościół katolicki posiada prawo do publikowania swoich instrukcji, zarządzeń oraz listów pasterskich do wiernych, z zastrzeżeniem, że kopia pism musi trafić do lokalnej władzy w dniu publikacji. Zgodnie z Aneksem „wolność publikacji jest przyznana Kościołowi katolickiemu pod warunkiem, że nie spowoduje naruszeń porządku publicznego”²⁰. Wszelka inna działalność wydawnicza podlega wewnętrznemu prawu Tunezji²¹.

Na podstawie umowy „Rząd Republiki Tunezji uznaje prawo własności Kościoła Katolickiego w Tunezji do miejsc przeznaczonych na cele kultu i majątku nieruchomego”²². Zebrane są one w Aneksie do umowy, a do zmiany ich niezbędna jest zgoda obydwu układających się Stron. Zanim do tego dojdzie, Stolica Apostolska i Republika Tunezji zobowiązały się spotkać trzy miesiące wcześniej w celu zbadania sytuacji miejsca, które ma być przeznaczone do oddawania kultu katolickiego. W ramach paktu „Kościół katolicki w Tunezji zgadza się na odstąpienie (cesja) Państwu Tunezyjskiemu definitywnie i tytułem nieodpłatnym miejsc kultu i innych nieruchomości, które wyliczone są w aneksach”²³. Prałat będący przedstawicielem Stolicy Apostolskiej w Tunezji zobowiązany był do przesłania

¹⁷ Por. art. 2-3 *Conventio (Modus Vivendi) inter Apostolicam Sedem et Tunetanam Rempublicam*.

¹⁸ *Ibidem*, art. 11.

¹⁹ *Ibidem*, art. 4.

²⁰ Por. Protokół dodatkowy do art. 5, wiersz 3, w: J. Krukowski, *Konkordaty współczesne*, s. 415.

²¹ Por. art. 5 *Conventio (Modus Vivendi) inter Apostolicam Sedem et Tunetanam Rempublicam*.

²² Por. art. 6a *Conventio (Modus Vivendi) inter Apostolicam Sedem et Tunetanam Rempublicam*; por. tłum. za: J. Krukowski, *Konkordaty współczesne*, s. 413.

²³ Por. art. 6b *Conventio (Modus Vivendi) inter Apostolicam Sedem et Tunetanam Rempublicam*; por. tłum. za: J. Krukowski, *Konkordaty współczesne*, s. 413.

oryginałów bądź kopii akt własności gruntów wpisanych do rejestru dóbr scedowanych na rzecz Rządu Republiki Tunezji²⁴. Strona zapewnia o wykorzystywaniu tych miejsc „dla celów pożytku ogólnego dającego się pogodzić z ich dawnym przeznaczeniem”²⁵. W sytuacji, kiedy w danym regionie obie układające się Strony zauważą, że nie ma miejsca do sprawowania kultu katolickiego, „Rząd Republiki Tunezji udzieli zezwolenia na stałe celebrowanie kultu”²⁶. Stolica Apostolska zobowiązana jest o zwrócenie się „z umotywowaną prośbą do Rządu, ten zgodnie ze swoją wolą (...) rozpatrzy życzliwie prośbę, zwracając uwagę na doniosłość liczbową wiernych, na odległość od innych miejsc kultu (...)”²⁷. Rząd Republiki Tunezji zgodził się na sprawowanie kultu bez zezwolenia „w kaplicach lub innych miejscach przeznaczonych do tego celu wewnątrz (...)”²⁸ budynków szkolnych i szpitali należących do stowarzyszeń, stowarzyszeń cywilnych lub anonimowych z udziałem religijnym²⁹. Ponadto bez niezbędnego zezwolenia od władzy zagwarantowano prawo do okazijnego sprawowania kultu katolickiego. Jeśli zaszłaby taka okoliczność, właściciel miejsca zobowiązany jest do poinformowania odpowiednich organów przynajmniej na dwadzieścia cztery godziny przed ceremonią, jeśli jest możliwe³⁰, że będą uczestniczyć w niej „osoby nie mające zamieszkania w danym miejscu, (...) aby władze publiczne zapewniły konieczną ochronę temu miejscu”³¹.

Zgodnie z postanowieniami umowy nabycie nieruchomości oraz nieodpłatne jej rezerwowanie dla Kościoła katolickiego bez zgody Rządu Republiki Tunezji nie wywołuje skutków prawnych. Wezwania do dzielenia się dobrami materialnymi i przekazywaniem ich Kościołowi katolickiemu w jakiejkolwiek formie, która odbywałaby się poza kościołem podlega przepisom państwowym³². Ustępstwem zostały objęte zapomogi przekazywane bezpośrednio przez Stolicę Apostolską do Prałatury³³. Duchowni wysłani przez najwyższą władzę kościelną do pracy na terytorium Republiki Tunezji mają ułatwiony wjazd na jej terytorium, a także uzyskanie zgody na pobyt, z zastrzeżeniem dostosowania się do przepisów wewnętrznych³⁴.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Por. art. 6 c Conventio (Modus Vivendi) inter Apostolicam Sedem et Tunetanam Rempublicam; por. tłum. za: J. Krukowski, *Konkordaty współczesne*, s. 413.

²⁷ Por. Protokół dodatkowy do art. 6 c Conventio (Modus Vivendi) inter Apostolicam Sedem et Tunetanam Rempublicam, w: J. Krukowski, *Konkordaty współczesne*, s. 415.

²⁸ Por. art. 6 d Conventio (Modus Vivendi) inter Apostolicam Sedem et Tunetanam Rempublicam.

²⁹ *Ibidem*, art. 9.

³⁰ Por. Protokół dodatkowy do art. 6 e Conventio (Modus Vivendi) inter Apostolicam Sedem et Tunetanam Rempublicam, w: J. Krukowski, *Konkordaty współczesne*, s. 415.

³¹ Por. art. 6 e Conventio (Modus Vivendi) inter Apostolicam Sedem et Tunetanam Rempublicam.

³² *Ibidem*, art. 7.

³³ Por. Protokół dodatkowy do art. 7, w: J. Krukowski, *Konkordaty współczesne*, s. 415.

³⁴ Por. art. 8 Conventio (Modus Vivendi) inter Apostolicam Sedem et Tunetanam Rempublicam.

Stolicy Apostolskiej zostało zagwarantowane prawo do wyboru Prałata będącego jej przedstawicielem na ziemiach Republiki Tunezji. Jednak zobowiązana jest do przedstawienia Rządowi Republiki Tunezji drogą dyplomatyczną, nazwiska kandydata, który miałby piastować to stanowisko, z możliwością zgłoszenia zastrzeżenia w terminie jednego miesiąca³⁵.

Do umowy zostały dołączone Listy między Stolicą Apostolską i Rządem Tunezji uzupełniające *Modus vivendi* i Protokół dodatkowy z dnia 27 czerwca 1964 roku. Sygnatariuszami paktu byli Jego Eminencja kard. Amleto Giovanni Cicognani, Sekretarz Stanu Jego Świątobliwości oraz Jego Ekscelencja pan Mongi Slim, Sekretarz Stanu Spraw Zagranicznych Tunisu. Została w nich zawarta zgoda na przekazanie w drodze cesji katedry znajdującej się w Kartaginie, na podstawie art. 6 pkt. c podpisanej umowy, z zachowaniem prawa zawartego w art. 6 pkt. d. W odpowiedzi kard. Cicognani stwierdził, że „Kościół katolicki mając na względzie szczególną sytuację Kartaginy, będzie używał, w celach publicznego celebrowania kultu w tej miejscowości, wyłącznie kaplicy położonej w Pensjonacie Sióstr Białych”³⁶. Ponadto zauważył, że „Kościół katolicki nie ignoruje tego, że wykonuje swoją działalność w kraju, w którym islam jest religią państwową i większości mieszkańców”³⁷. Przypomniął także „że wśród obowiązków Prałata Tunisu jest zapobieganie lub powstrzymywanie ewentualnych kroków mogących przynieść szkodę dobrym wzajemnym stosunkom”³⁸.

Wymiana not ratyfikacyjnych nastąpiła 9 lipca 1964 roku. Zgodnie z zapisem zawartym w art. 12, od tego momentu układ rozpoczął obowiązywać³⁹.

Wymiana listów między Stolicą Apostolską a Królestwem Maroko

Maroko jako państwo wyznaniowe muzułmańskie w swej konstytucji z 29 lipca 2011 roku deklaruje islam jako religię państwową, przy czym mocno zapewnia o gwarancji wolności wyznania⁴⁰. Umowa ze Stolicą Apostolską została zawarta w formie wymiany listów między Jego Świątobliwością papieżem Janem Pawłem II, a Jego Wysokością Hassanem II, Królem

³⁵ *Ibidem*, art. 10.

³⁶ Por. List między Stolicą Apostolską i Rządem Tunezji uzupełniający *Modus vivendi* i Protokół dodatkowy z dnia 27 czerwca 1964 roku, w: J. Krukowski, *Konkordaty współczesne*, n. 3769/64, s. 415.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Por. J. Krukowski, *Konkordaty współczesne*, s. 417.

⁴⁰ Por. art. 3 Konstytucji Królestwa Maroka, 29.07.2011, w: Konstytucja Królestwa Maroka, Warszawa 2015, s. 59.

Maroka w latach 1983-1984⁴¹.

Celem wymiany listów było prawne potwierdzenie dotychczasowego statusu Kościoła katolickiego w Królestwie Maroka. Tym, co przykuwa uwagę w piśmie Króla Hassana II do papieża Jana Pawła II jest jasne odwołanie do długiej tradycji marokańskiej braterskiego podejścia z pełnym szacunkiem do wiernych chrześcijan⁴². List Króla Maroka zabezpiecza wolność Kościoła w jego działalności religijnej w zakresie kultu, nauczania, wewnętrznej jurysdykcji, własności, nauczania religijnego i duszpasterstwa więźniów względem wiernych do niego należących⁴³.

Monarcha jasno określa, że Kościół katolicki przez przełożonych jednostek organizacji kościelnej (co do zasady arcybiskupa Marrakeszu i arcybiskupa Tangeru) może wykonywać wszystkie akty dotyczące zarządzania swymi dobrami bezpośrednio, bądź przez swoich przedstawicieli. W zakresie spraw podatkowych duchowni, zakonnicy, zakonnice i im podobni są zwolnieni z podatków, z wyjątkiem podatku od wynagrodzenia za pracę. Także nieruchomości należące do Kościoła, a przeznaczone na prowadzenie pomocy społecznej, dzieł edukacyjnych, kultu oraz budynki zakonne są zwolnione z podatku od nieruchomości. Zgodnie z dyspozycjami królewskimi Kościół jest upoważniony do otrzymywania koniecznej pomocy w celu zachowania swego istnienia. Kościołowi katolickiemu przyznaje się prawo do zakładania stowarzyszeń, których celem jest prowadzenie dzieł religijnych, edukacyjnych i charytatywnych. Duchowni katoliccy mają prawo odwiedzać więźniów wyznających wiarę katolicką i świadczyć im posługi religijne w miejscu, w którym przebywają⁴⁴.

Papież Jan Paweł II listem dnia 5 lutego 1984 roku wyraził wdzięczność i przyjął dyspozycje z listu królewskiego. W ten sposób uzyskały one charakter uzgodnień międzynarodowych. List monarchy został opublikowany w urzędowym komunikatorze *Bulletin Officiel - Royaume du Maroc*⁴⁵, przez co stał się częścią porządku prawnego w Królestwie Maroka. Tekst listów po stronie Stolicy Apostolskiej został opublikowany w *Acta Apostolicae Sedis*.

⁴¹ Litterae mutuo datae a Serenissimo Principe Hassan II, Rege Marochii, et a Ioanne Paulo II, Summo Pontifice: *de Statuto Ecclesiae Catholicae in Marochio*, 30.12.1983, 05.02.1984, AAS 77 (1985), s. 713-715.

⁴² Por. C. Corral y Santiago Petschen, *Concordatos vigentes. Textos originales, traducciones e introducciones (1981-1995)*, t. III, Madrid 1996, s. 517.

⁴³ *Ibidem*, s. 519.

⁴⁴ Por. Litterae mutuo datae, *op. cit.*, s. 713-715.

⁴⁵ Por. *Bulletin Officiel - Royaume du Maroc*, N. 3764, 25 rebia I 1405 (19.12.1984), s. 428, http://www.sgg.gov.ma/BO/fr/1984/bo_3764_fr.pdf, (dostęp: 15.05.2019).

Protokół uzgodnień pomiędzy Stolicą Apostolską a Kuwejtem

Dalsze pogłębianie relacji między Kościołem katolickim a państwami muzułmańskimi objawia się m.in. poszerzaniem dróg dyplomatycznych kontaktów między tymi dwoma podmiotami prawa międzynarodowego. Układ zawarty między Stolicą Apostolską a Kuwejtem jest przykładem umowy wstępnej. Protokół uzgodnień⁴⁶ zawarty 10 września 2015 pomiędzy Sekretariatem Stanu Stolicy Apostolskiej, a Ministerstwem Spraw Zagranicznych Państwa Kuwejtu dotyczył prowadzenia konsultacji dwustronnych. Celem tegoż porozumienia było umożliwienie prowadzenia dalszych rozmów dyplomatycznych między Stolicą Apostolską a Kuwejtem. Jak zaznaczono w preambule do dokumentu Strony pragną „wspierać rozwój przyjaznych stosunków i współpracy w dziedzinie polityki, religii i kultury (...), przestrzegając zasady wzajemnego poszanowania suwerenności, niezależności i nieingerencji w swoje wewnętrzne sprawy, przekonane, że konsultacje i wymiana informacji na temat dwustronnych, regionalnych i międzynarodowych kwestii będących przedmiotem wspólnego zainteresowania Stron przyczynią się do pogłębienia wzajemnego zrozumienia”⁴⁷.

Przedmiotem zainteresowania układających się Stron będzie pogłębianie współpracy na rzecz rozwoju dwustronnych stosunków politycznych, religijnych i kulturowych poprzez organizowanie regularnych spotkań konsultacyjnych na szczeblu urzędników wyższego szczebla. Aby usprawnić działania, Strony mogą tworzyć grupy robocze lub wyspecjalizowane komisje eksperckie do omawiania konkretnych obszarów interesujących Strony. Zgodnie z postanowieniami Protokołu spotkania będą odbywać się na przemian w Watykanie lub w Kuwejcie raz na dwa lata, chyba że Strony uznają, że jest potrzeba zwiększenia częstotliwości spotkań⁴⁸.

Przedmiotem dalszych uzgodnień środkami dyplomatycznymi będzie ustalenie rangi reprezentantów Stron, daty, miejsca i porządku spotkań konsultacyjnych, zaś wyniki tychże będą poufne, chyba że Strony zdecydują inaczej⁴⁹. Układające się Strony postanawiają powołać Komisję Wspólną, której zadaniem będzie przygotowanie umowy międzynarodowej regulującej wzajemne relacje w sposób stały. W tym celu będą szukać sposobów i środków do rozwijania stosunków w każdej dziedzinie, na różnych poziomach oraz w ramach swoich

⁴⁶ Por. Memorandum of Understanding between the Secretariat of State of the Holy See and the Ministry of Foreign Affairs of the State of Kuwait on conducting Bilateral Consultations, 10.09.2015, AAS 107 (2015), s. 1164-1168.

⁴⁷ Preambuła, *Ibidem*, s. 1164 (tłum. własne).

⁴⁸ Por. *Ibidem*, art. 1-2.

⁴⁹ Por. *Ibidem*, art. 3-4.

kompetencji⁵⁰.

Strony zastrzegły sobie prawo do zmiany wiążącego je Protokołu środkami dyplomatycznymi, w dowolnym czasie, za obopólną zgodą w formie pisemnej. Obecne porozumienie podpisane jest na czas nieokreślony z możliwością pisemnego wypowiedzenia z zachowaniem trzymiesięcznego okresu karencji. Porozumienie weszło w życie 10 września 2015 roku, w dniu podpisania⁵¹.

Protokół ustaleń między Stolicą Apostolską a Zjednoczonymi Emiratami Arabskimi

Ze względu na niekwestionowaną pozycję Stolicy Apostolskiej na arenie międzynarodowej, również Rząd Zjednoczonych Emiratów Arabskich, pragnąc rozwijać stosunki bilateralne i wzmocnić istniejącą współpracę, zdecydował się na zawarcie konwencji szczególnej ze Stolicą Świętą. Przedmiotem układu jest zwolnienie posiadaczy paszportów dyplomatycznych, urzędowych i służbowych wydanych przez układające się Strony z konieczności otrzymania wiz wjazdowych na terytoria podległe władztwu tych podmiotów prawa międzynarodowego.

Traktat składa się z dwunastu artykułów i jest przykładem tzw. konkordatu parcjalnego. Ma formę *memorandum* (protokołu uzgodnień)⁵². Strony zastrzegły w nim, że nie wpływa on na ich obowiązki wynikające z innych traktatów. Sam protokół został zawarty na czas nieokreślony⁵³.

Zgodnie z postanowieniami niniejszego protokołu ustaleń, osoby posiadające paszporty wydane przez Stolicę Apostolską (dyplomatyczne i służbowe) oraz Zjednoczone Emiraty Arabskie (dyplomatyczne i specjalne) zwolnione są z obowiązku wizowego, jeśli są one ważne przez okres nie krótszy niż sześć miesięcy. Układające się Strony zezwoliły posiadaczom paszportów dyplomatycznych, urzędowych i służbowych wydanych przez siebie na wjazd oraz pobyt bez wizy wjazdowej na maksymalny okres dziewięćdziesięciu dni, a także na przejazd tranzytowy przez swoje terytoria bez posiadania uprzedniej wizy wjazdowej oraz wniesienia opłaty. Wjazd ten może odbywać się jedynie przez punkty graniczne przeznaczone do międzynarodowego ruchu pasażerskiego. Podczas przekraczania granicy właściwe służby

⁵⁰ Por. *Ibidem*, art. 5.

⁵¹ Por. *Ibidem*, art. 6-7.

⁵² Por. Memorandum of Understanding between the Secretariat of State of the Holy See and the Government of the United Arab Emirates on mutual exemption of entry visas for holders of Diplomatic special (official and service) passports, 15.09.2015, AAS 106 (2016), s. 1169-1178.

⁵³ Por. *Ibidem* art. 9, 12.

podmiotu przyjmującego mają prawo odmówić wjazdu w przypadku, gdy posiadacz paszportu został uznany przez tę Stronę za *persona non grata*⁵⁴.

Kolejne postanowienie dotyczyło zobowiązania się Stron do poinformowania się wzajemnie o mianowaniu swojego przedstawiciela dyplomatycznego, posiadającego którykolwiek z wyżej wymienionych paszportów, zanim ten zacznie wykonywać swoją misję. Celem zabezpieczenia właściwego wykorzystania wydanych paszportów dyplomatycznych, Strony zastrzegają, że ich posiadacze nie mogą wykonywać zawodu ani studiować w którymkolwiek z tych podmiotów, chyba że zachowają zasady określone w krajowych przepisach obowiązujących w tej materii⁵⁵.

Ponadto, układające się Strony od daty podpisania omawianego protokołu ustaleń zobligowały się do wymiany pomiędzy sobą wzorów paszportów (dyplomatycznych, służbowych i specjalnych) za pomocą swoich kanałów dyplomatycznych. Jeśli którakolwiek ze Stron wprowadziłaby jakiejkolwiek zmiany do swoich paszportów, Strona ta jest zobowiązana do przesłania ich drugiej Stronie w terminie trzech miesięcy przed datą ich wprowadzenia. Analogiczna sytuacja ma miejsce w przypadku zmiany krajowych przepisów i regulacji dotyczących paszportów, o których mowa w umowie. Strony dołożą wszelkich starań, aby zapewnić najwyższy poziom zabezpieczenia paszportów oraz dokumentów podróжных przed fałszerstwem⁵⁶.

Wątpliwości interpretacyjne będą rozwiązywane w drodze dyplomatycznej, zaś obydwie Strony dołożą starań, by umożliwić skuteczność postanowień traktatowych. Sygnatariusze paktu zastrzegają sobie prawo do zmiany jego postanowień w drodze wzajemnego uzgodnienia przez oficjalne noty dyplomatyczne. Ponadto, każda ze Stron może zawiesić stosowanie protokołu w całości lub częściowo ze względów bezpieczeństwa narodowego, porządku publicznego lub zdrowia publicznego. Oświadczenie o zawieszeniu zostanie niezwłocznie przekazane drugiej Stronie drogą dyplomatyczną. Umowa może zostać wypowiedziana drogą pisemną. Została sporządzona w dwóch oryginalnych egzemplarzach w języku angielskim i arabskim, przy czym każdy należy uważać za autentyczny. W przypadku rozbieżności w interpretacji, przeważa tekst w języku angielskim. Układ wszedł w życie z dniem podpisania tj. 15 września 2016 roku⁵⁷.

⁵⁴ Por. *Ibidem*, art. 1-2, 6-7.

⁵⁵ Por. *Ibidem*, art. 3, 5.

⁵⁶ Por. *Ibidem*, art. 4, 8.

⁵⁷ Por. *Ibidem*, art. 10-12.

Podsumowanie

Podmiotowość publicznoprawna Stolicy Apostolskiej i jej prawo do zawierania umów bilateralnych i multilateralnych jest faktem niekwestionowanym w obecnej doktrynie. Pomimo istnienia różnych koncepcji, dotyczących jej pochodzenia, znaczenia i zakresu nie można jej całkowicie zanegować. Potwierdzeniem tej tezy są licznie zawierane konkordaty oraz stosunek państw (typowych podmiotów stosunków dyplomatycznych) do Stolicy Świętej jako aktywnego uczestnika relacji międzynarodowych.

Uznanie osobowości prawnej na gruncie prawa międzynarodowego publicznego prowadzi do konstatacji, że wśród uprawnień Stolicy Świętej na tej płaszczyźnie należy zawieranie umów noszących specyficzną nazwę „konkordatów”. Nie stanowią już one wzajemnej wymiany przywilejów między Kościołem katolickim a władcą katolickim, lecz są instrumentem ochrony wolności religii i wyznania ludzi, którzy, będąc obywatelami państwa, są jednocześnie wiernymi Kościoła. Kamieniem milowym dla tej koncepcji są dokumenty soborowe: *Gaudium et spes*, *Dignitatis humanae*, *Nostra aetate*. Idea ta uzasadnia zawieranie umów międzynarodowych z państwami niechrześcijańskimi.

Ostatnie podróże apostolskie papieża Franciszka do krajów arabskich (Turcja 28-30 listopada 2014 roku, Egipt 28-29 kwietnia 2017 roku, Zjednoczone Emiraty Arabskie 3-5 lutego 2019 roku, Maroko 30-31 marca 2019 roku) dają nadzieję na dalsze pogłębianie relacji pomiędzy Kościołem katolickim a państwami spod znaku półksiężyca.

ABSTRAKT

Przedmiotem artykułu jest analiza umów międzynarodowych Stolicy Apostolskiej z państwami arabskimi w XX i XXI wieku. Datę graniczną wyznacza nauka Soboru Watykańskiego II o wolności religijnej i stosunku Kościoła katolickiego do religii niechrześcijańskich. W związku z nią zmieniona została koncepcja konkordatu, zgodnie z którą celem takiej umowy jest ochrona wolności religii i wyznania. W pierwszej części przedstawiono pojęcie Stolicy Apostolskiej i jej prawo do zawierania umów międzynarodowych. W drugiej części poddano analizie dwie umowy generalne zawarte przez Stolicę Świętą z państwami arabskimi: Tunezją i Marokiem oraz dwie umowy parcjalne dotyczące dalszego rozwoju stosunków dyplomatycznych oraz przywilejów związanych z posługiwaniem się paszportami dyplomatycznymi.

Słowa kluczowe: konkordat, umowa międzynarodowa, Stolica Apostolska, państwa Arabskie

Bibliografia

Araujo R.J., *The Holy See – international person and sovereign*, *Ave Maria International Law Journal*, 2011, s. 1-62.

Bulletin Officiel - Royaume du Maroc, N. 3764, 25 rebia I 1405 (19.12.1984), s. 428, http://www.sgg.gov.ma/BO/fr/1984/bo_3764_fr.pdf, (dostęp: 15.05.2019).

Conventio (Modus Vivendi) inter Apostolicam Sedem et Tunetanam Rempubicam, 27.06.1964, AAS 56 (1964), s. 917-924.

Corral y Santiago Petschen C., *Concordatos vigentes. Textos originales, traducciones e introducciones (1981-1995)*, t. III, Madrid 1996.

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, AAS 75 (1983); tekst łacińsko-polski: *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.

Constitution de la Republique Tunisienne, 26.01.2014, w: http://biblioteca.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2018/04/Tunezja_fr_010118.pdf (dostęp: 13.05.2019).

Dictionnaire de la terminologie du droit international publié sous le patronage de l' Union Académique internationale, Sirey 1960.

Harasimiak G., *Stolica Apostolska*, w: *Encyklopedia zagadnień międzynarodowych*, red. Cała-Wacinkiewicz E., Podgórzńska R., Wacinkiewicz D., Warszawa 2011, s. 725-726.

Memorandum of Understanding between the Secretariat of State of the Holy See and the Ministry of Foreign Affairs of the State of Kuwait on conducting Bilateral Consultations, 10.09.2015, AAS 107 (2015), s. 1164-1168.

Memorandum of Understanding between the Secretariat of State of the Holy See and the Government of the United Arab Emirates on mutual exemption of entry visas for holders of Diplomatic special (official and service) passports, 15.09.2015, AAS 106 (2016), s. 1169-1172.

Mendonça Paz Mayol C.M., *El Derecho Público Eclesiástico en los Concordatos de la Santa Sede de 1954 a 1994*, Romae 1997.

Konstytucji Królestwa Maroka, 29.07.2011, w: *Konstytucja Królestwa Maroka*, Warszawa 2015, s. 55-145.

List między Stolicą Apostolską i Rządem Tunezji uzupełniający *Modus vivendi* i Protokół dodatkowy z dnia 27 czerwca 1964 roku, w: J. Krukowski, *Konkordaty współczesne*, n.

3769/64, s. 415.

Litterae mutuo datae a Serenissimo Principe Hassan II, Rege Marochii, et a Ioanne Paulo II, Summo Pontifice: *de Statuto Ecclesiae Catholicae in Marochio*, 30.12.1983, 05.02.1984, AAS 77 (1985), s. 712-715.

Olejarz T., *Podmiotowość Stolicy Apostolskiej w stosunkach międzynarodowych*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia*, Sectio K, vol. XVI, z. 1, 2009, s. 74.

Ryngaert C., *The Legal Statut of the Holy See*, *Goettingen Journal of International Law* 3 (2011) nr 3, s. 829-859.

Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio Pastoralis De Ecclesia in mundo huius temporis Gaudium et spes*, 07.12.1965, AAS 58 (1966), s. 1025-1120; tłum. pol. w: Sobór Watykański II. *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2008, s. 824-981.

Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Declaratio de libertate religiosa Dignitatis humanae*, 07.12.1965, AAS 58 (1966), s. 929-946; tłum. pol. w: Sobór Watykański II. *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2008, s. 638-661.

Szewczyk R., *Pozycja prawna legatów Biskupa Rzymu*, *Prawo Kanoniczne* 56 (2013), s. 85 – 86.